

Macromonitor Nationaal Programma Onderwijs mbo en ho

Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

ResearchNed

seo • economisch onderzoek

 REGIOPLAN
PARTNER VOOR MAATSCHAPPELIJKE IMPACT

KBA Nijmegen

 ROA

November 2022

Tweede rapport Macromonitor NPO mbo-ho

Managementsamenvatting

Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Joris Cuppen, Roos Geurts, Myrthe Hendrix, Ardita Muja, Maarten Wolbers (ResearchNed)

Daniëlle van Helvoirt, Bianca Leest (KBA Nijmegen)

Iris van Eijkern, Tyas Prevoo, Harriët Prins, Koen van der Ven (SEO Economisch Onderzoek)

Henry Abbink, Frank Cörvers (ROA)

Jos Lubberman, Anca Vadanescu (Regioplan)

November 2022

© 2022 ResearchNed, KBA Nijmegen, SEO Economisch Onderzoek, ROA en Regioplan in opdracht van het ministerie van OCW

Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2015 voor kwaliteitsmanagementsystemen, NEN-ISO 20252:2019 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek en NEN-ISO 27001:2017 voor informatiebeveiliging

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	1
In- en doorstroom in mbo en ho	1
Studievertraging en diplomering	2
Welzijn van studenten en binding met de opleiding	3
Ondersteuning en begeleiding van stages	4
Ondersteuning en begeleiding van coschappen en stages medische opleidingen	5
Studievertraging en uitval lerarenopleidingen	6
Aanpak jeugdwerkeloosheid (mbo)	7
Personele uitvoering NPO	8
Voorlopige conclusies	8

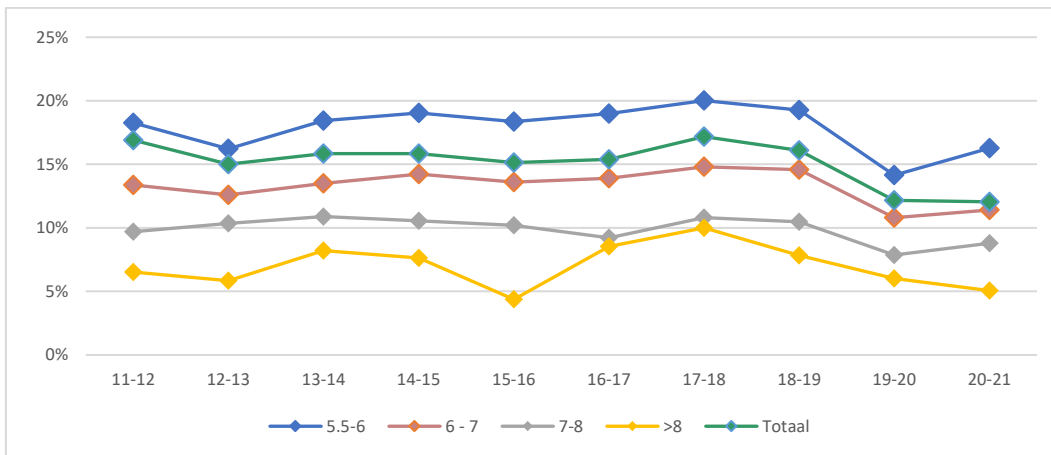
Managementsamenvatting

In het tweede rapport Macromonitor NPO mbo-ho is beschreven in hoeverre studenten hun ‘reguliere’ studieloopbanen (weer) hebben opgepakt sinds het uitbreken van het coronavirus. Dit is onderzocht door cohorten van studenten in de periode vóór corona te vergelijken met cohorten in de periode nadien. Voor verschillende indicatoren, die samenhangen met de deelthema’s die zijn onderscheiden in het Nationaal Programma Onderwijs (NPO) mbo en ho, is bestudeerd in hoeverre er veranderingen zijn opgetreden, en in hoeverre er sprake is van herstel naar de oude situatie. In het vorige rapport, verschenen in mei 2022 (zie [Macromonitor-mbo-ho eerste-tussenrapportage.pdf \(researchned.nl\)](#)), zijn eerste resultaten in kaart gebracht. In het huidige rapport is verder ingegaan op de ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan sinds de coronapandemie (voor zover data al beschikbaar zijn). Specifiek is gekeken naar de vraag in hoeverre deze ontwikkelingen tot stand zijn gekomen door (eventuele) veranderingen in de studentenpopulatie. Door rekening te houden met deze zogenoemde samenstellingseffecten kan met grotere waarschijnlijkheid worden gesteld dat de geconstateerde ontwikkelingen samenhangen met corona en de naar aanleiding daarvan genomen maatregelen. Ook is in dit rapport aandacht voor de vraag bij welke (groepen van) studenten zich deze ontwikkelingen meer of minder hebben voorgedaan, en voor welke (groepen van) studenten er in meer of mindere mate sprake is van een ‘herstel’ naar de pre-corona periode.

In- en doorstroom in mbo en ho

Voor alle onderzochte indicatoren geldt dat waargenomen ontwikkelingen in de in- en doorstroom in het mbo en ho niet kunnen worden verklaard door veranderingen in de populatiesamenstelling. De studentenpopulatie (naar sociaaleconomische achtergrond bijvoorbeeld) is maar weinig veranderd in de loop van de tijd; alleen op het gebied van schoolexamen (se) cijfers zijn (als gevolg van diploma-versoepelingen) de cohorten ná de uitbraak van corona duidelijk anders verdeeld in vergelijking tot eerdere cohorten. Op andere vlakken is er nauwelijks verschil. Het is dus denkbaar dat de coronapandemie en de als gevolg daarvan genomen maatregelen samenhangen met deze ontwikkelingen. De mogelijke gevolgen van corona lijken vooralsnog wel van tijdelijke aard te zijn: voor het merendeel van de indicatoren zien we een kortstondige stijging (in het geval van doorstroom naar vervolgonderwijs) of daling (bij eerstejaarsuitval uit het onderwijs) die beide voor de volgende lichting studenten vrijwel hersteld zijn. Deels kunnen deze bevindingen gerelateerd zijn aan de versoepelingen die zijn ingevoerd om de gevolgen van corona te verzachten; deels is het mogelijk dat deze het resultaat zijn van andere keuzes die studenten hebben gemaakt. Enige terughoudendheid omtrent conclusies is echter geboden: cijfers over uitval in latere studie jaren en gegevens over studierendement voor cohorten die na de start van de coronapandemie zijn ingestroomd in het mbo of ho zijn nog niet voorhanden. Zo kan studie-uitval alsnog plaatsvinden in latere studie jaren, hetgeen een dempend effect zal hebben op het studierendement.

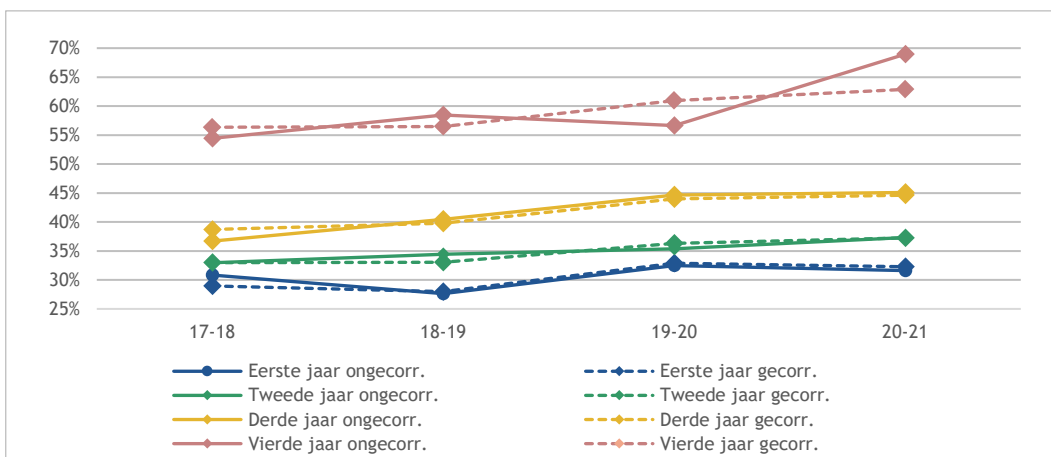
De mate waarin deze ontwikkelingen zich voordoen verschilt weinig voor specifieke groepen van studenten, al zijn er enige verschillen. Zo is in het mbo, hbo en wo de uitval voor de groep instromers met de laagste se-cijfers (met daarin, naar verwachting, een substantieel aantal studenten dat normaliter niet was geslaagd) het hardst gestegen in 2020-2021 (zie figuur 1 met daarin ontwikkelingen in het aandeel eerstejaarsuitval voor het hbo). Daarnaast spelen er mogelijk andere factoren mee. Zo zijn in het hbo ook verschillen te zien naar de sociaaleconomische achtergrond van studenten; ook als er rekening wordt gehouden met eventuele verschillen in se-cijfers.

Figuur 1: Aandeel eerstejaarsuitval voor hbo naar gemiddeld se-cijfer (exclusief voor instromers zonder bekend se-cijfer) (bron: CBS microdata)

Studievertraging en diplomering

Studievertraging in het ho is licht toegenomen in de afgelopen jaren. In het collegejaar 2020-2021 is dit vooral het geval onder vierdejaars studenten (zie figuur 2). Voor hen geldt dat zij in dat jaar vaker studievertraging opliepen dan op basis van de gemiddelde effecten van de samenstelling van de studentenpopulatie verwacht zou mogen worden (vergelijk daarvoor de doorgetrokken lijn met de onderbroken lijn, die de voor de studentenpopulatie gecorrigeerde trend laat zien). In het laatste jaar van de opleiding wordt vaak stage gelopen en dient de afstudeerscriptie te worden geschreven, hetgeen mogelijkwijs bemoeilijkt is als gevolg van verschillende coronamaatregelen, in het bijzonder het afstandsonderwijs. Voor de overige drie studiejaren overlappen de doorgetrokken en onderbroken lijn elkaar, hetgeen impliceert dat de waargenomen trends voor deze studiejaren toegeschreven kunnen worden aan veranderingen in de studentenpopulatie en niet aan corona(maatregelen) gerelateerde zaken.

Figuur 2: Percentage studenten in het ho dat studievertraging heeft opgelopen naar studiejaar (bron: Studentenmonitor 2017-2021)

In het geval van diplomering lijken zich vooralsnog beperkte veranderingen voor te doen, al speelt hier mee dat het voor de studenten die het meest geraakt zijn door corona(maatregelen) (ofwel, die het langst in coronatijd hebben gestudeerd) nog niet duidelijk is in welk tempo (en in welke mate) zij uiteindelijk succesvol hun studie gaan afronden. Het percentage afgestudeerden is in het wo (zie tabel 1) en mbo tot

drie procentpunten lager ten opzichte van eerdere cohorten; in het hbo is er geen verschil over de tijd zichtbaar.

Tabel 1: Aandeel wo-bachelor studenten dat het diploma behaalt binnen 3, 4 en 5 jaar, per instroomcohort (voltijd)

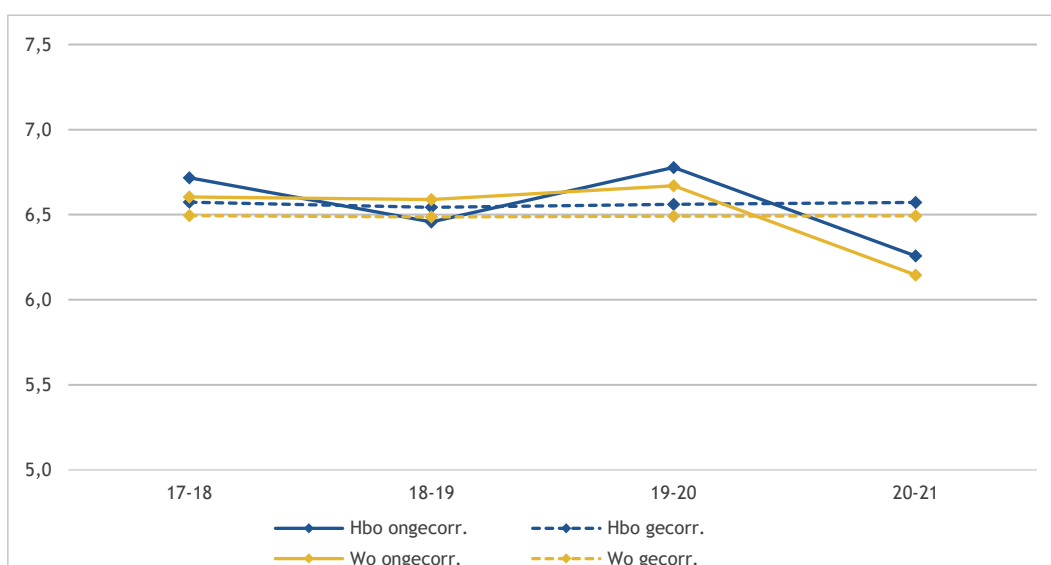
Instroomcohort	Binnen 3 jaar	Binnen 4 jaar	Binnen 5 jaar
11-12	33%	61%	74%
12-13	36%	63%	76%
13-14	35%	62%	75%
14-15	35%	62%	75%
15-16	35%	61%	<u>73%</u>
16-17	33%	<u>59%</u>	<u>72%</u>
17-18	<u>33%</u>	<u>59%</u>	
18-19	<u>37%</u>		

Noot: de onderstreepte percentages betreffen waarnemingen waarvoor geldt dat de opleiding deels ten tijde van de coronapandemie is gevolgd

Bron: CBS microdata

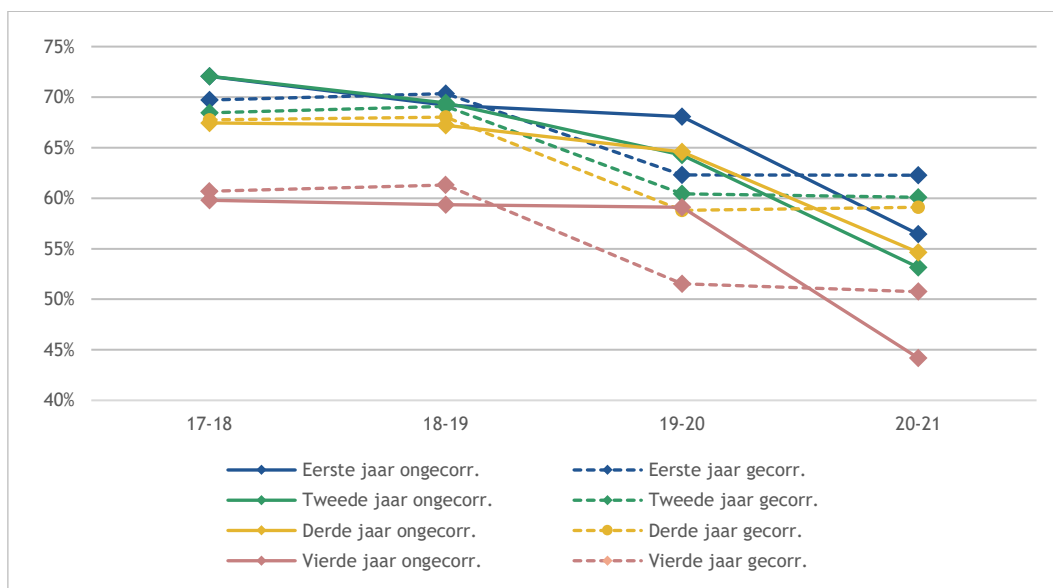
Welzijn van studenten en binding met de opleiding

In het tweede coronajaar zijn eerstejaars studenten in het ho (ondervraagd in juni 2021), nadat ze een langere periode te kampen hebben gehad met de gevolgen van de coronamaatregelen, beduidend minder tevreden over de studiebegeleiding dan in de jaren daarvoor (zie figuur 3). De onderbroken lijnen, die gecorrigeerd zijn voor de samenstelling van de studentenpopulatie, laten een redelijk stabiele trend over de tijd zien. De gevonden daling wijst dus op de invloed van externe factoren, waarschijnlijk (de genomen) corona(maatregelen), op het oordeel van studiebegeleiding. Deze daling geldt in het bijzonder voor studenten met een niet-westerse migratieachtergrond. Ook vinden eerstejaars studenten in het tweede coronajaar minder vaak dat de opleiding goed rekening hield met persoonlijke omstandigheden (zoals zorgtaken, topsport en functiebeperking). Dit is vooral het geval bij mannen en eerste generatie studenten.

Figuur 3: Tevredenheid van eerstejaars studenten in het ho over studiebegeleiding uitgedrukt in rapportcijfer (gemeten in juni) (bron: Startmonitor 2017-2021)

Er is sprake van een afname in het aandeel eerstejaars studenten dat zich thuis voelt bij de opleiding sinds het uitbreken van de coronapandemie. Met name maatregelen rondom afstandsonderwijs, maar ook het zich niet kunnen storten in het studentenleven (als gevolg van het sluiten van cultuur- en horecagelegenheden) hebben hier mogelijk een invloed op gehad. Eerstejaars studenten in het eerste coronajaar hebben nog onder ‘normale omstandigheden’ kunnen integreren in het ho, terwijl de eerstejaars in het tweede coronajaar dat niet konden. In het tweede coronajaar vonden de introductieweken veelal online plaats, waren er beperkte mogelijkheden van fysiek onderwijs en was er na enkele maanden studeren (vanaf december 2021) sprake van een volledige lockdown. Vooral mannen voelden zich in het tweede coronajaar minder vaak thuis op de opleiding.

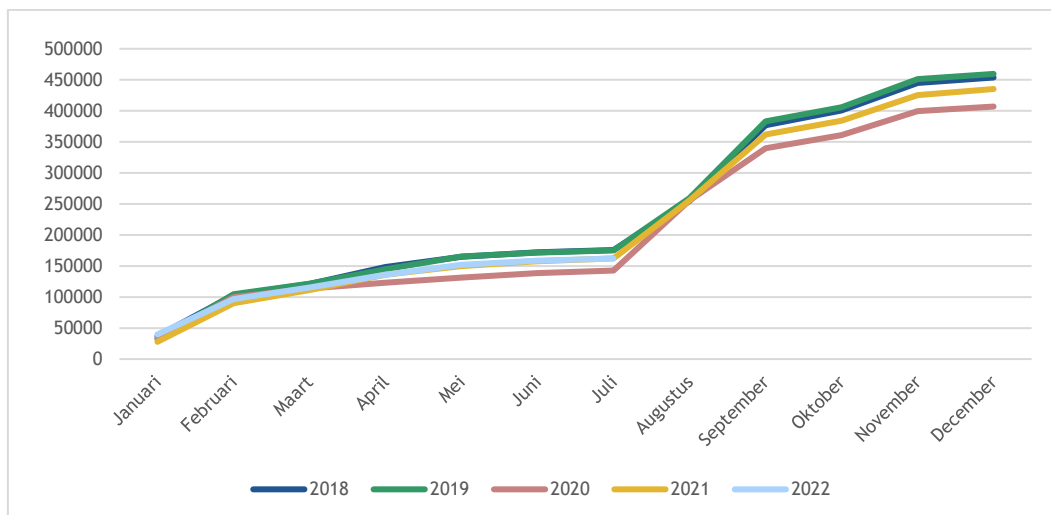

Figuur 4: Percentage studenten in het ho met een (zeer) goede studiemotivatie naar studiejaar (bron: Studentenmonitor 2017-2021)

De studiemotivatie is onder studenten in het ho in 2020-2021 sterk gedaald ten opzichte van de voorgaande jaren (zie figuur 4). Het is zeer waarschijnlijk dat de coronapandemie deze daling in studiemotivatie teweeg heeft gebracht (de doorgetrokken lijnen lopen immers zo goed als horizontaal tussen 2019-2020 en 2020-2021, terwijl de onderbroken lijnen een sterke daling laten zien). De geobserveerde daling is zichtbaar onder alle studenten en is min of meer gelijk voor eerste-, tweede-, derde- en vierdejaars studenten. Het is wel zo dat vierdejaars studenten beduidend minder gemotiveerd zijn voor hun studie dan jongerejaars.

Ondersteuning en begeleiding van stages

In het mbo is na een daling van het aantal overeenkomsten in het kader van beroepspraktijkvorming (bpv) in coronajaar 2020 sprake van herstel in 2021 en de eerste helft van 2022 (zie figuur 5). Wel hebben bol-studenten in 2021-2022 meer moeite om een stageplek te vinden dan in 2019-2020 (bevraagd pre-corona). Bij bbl-studenten zien we geen verschil: het vinden van een leerwerkplek kostte hen in 2021-2022 niet meer moeite dan in 2019-2020. Mogelijk wordt dit verschil tussen beide leerwegen verklaard door de aard van de overeenkomst (stage-, respectievelijk arbeidscontract). De waardering van de begeleiding door het leerbedrijf en de opleiding is op hetzelfde peil gebleven en lijkt niet te hebben geleden onder de coronapandemie.

Figuur 5: Aantal afgesloten bpv-overeenkomsten in het mbo (cumulatief) per jaar (bron: DUO, SBB)

In het hbo daalde in 2019-2020 het aandeel studenten dat stage liep en herstelde de situatie zich weer in 2020-2021 (zie tabel 2). De sterke stijging van stages in 2020-2021 in het derde en vierde jaar van de opleiding is mogelijk een inhaalslag van stages die een jaar zijn uitgesteld. De stijging van stages in het eerste jaar van de opleiding kan het gevolg zijn van een verschuiving in de opleidingskeuze. Meer instromende studenten hebben in 2020-2021 voor een studie in het onderwijs en de gezondheidszorg gekozen; sectoren waarin al vroeg in de opleiding stage wordt gelopen. Daarnaast is het mogelijk dat de verruiming in het hbo van de sectoren waarvoor de subsidieregeling praktijkleren geldt, van invloed is geweest op de stijging van stages. Ook blijkt dat studenten met een niet-westerse migratieachtergrond in het tweede coronajaar (2020-2021) vaker stage zijn gaan lopen waardoor hun achterstand op dit vlak ten opzichte van studenten met een westerse of geen migratieachtergrond is afgenomen. Het is denkbaar dat deze ontwikkeling het gevolg is van gerichte acties met de NPO-middelen; mogelijk spelen (ook) reeds lopende maatregelen om stagediscriminatie te voorkomen hier een rol.

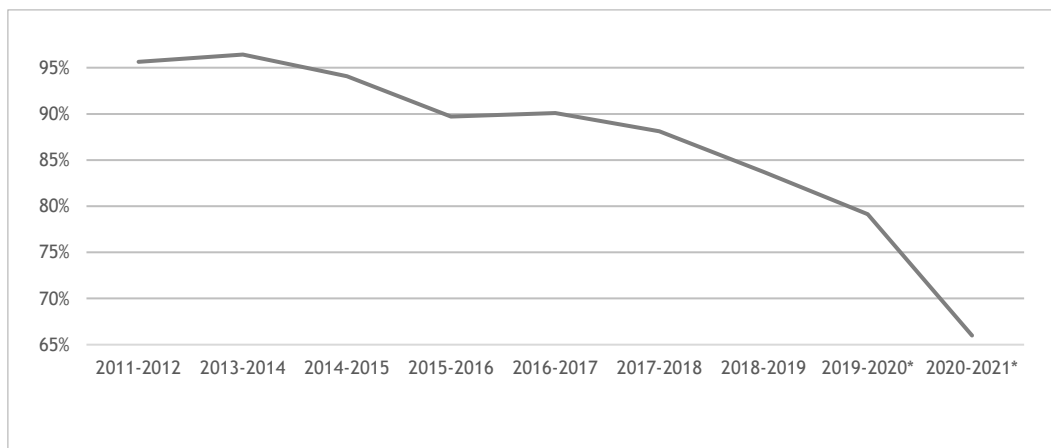
Tabel 2: Percentage hbo-studenten dat stage loopt naar studiejaar (voltijd)

Collegejaar	Studiejaar			
	Eerste jaar	Tweede jaar	Derde jaar	Vierde jaar
17-18	23%	27%	53%	59%
18-19	23%	34%	61%	60%
19-20	26%	32%	55%	56%
20-21	34%	36%	65%	67%

Bron: Studentenmonitor 2018-2021

Ondersteuning en begeleiding van coschappen en stages medische opleidingen

Hoewel de migratieachtergrond van studenten en het opleidings- en inkomensniveau van hun ouders tot op zekere hoogte samenhangen met de directe doorstroom van de medische bachelor naar de master, het aantal maanden tot de doorstroom en het aantal maanden tot het voltooien van de master, is de ontwikkeling over de tijd voor alle subgroepen vergelijkbaar. De directe doorstroom naar een master geneeskunde is gedaald, met name voor studenten die in 2020-2021 hun bachelordiploma geneeskunde behaalden (zie figuur 6). Dit verschil wordt mogelijk deels verklaard door andere keuzes of uitgestelde doorstroom als gevolg van vertragingen bij coschappen. De directe doorstroom vanuit de bachelor geneeskunde was echter ook al voor corona aan het dalen, maar niet zo sterk.

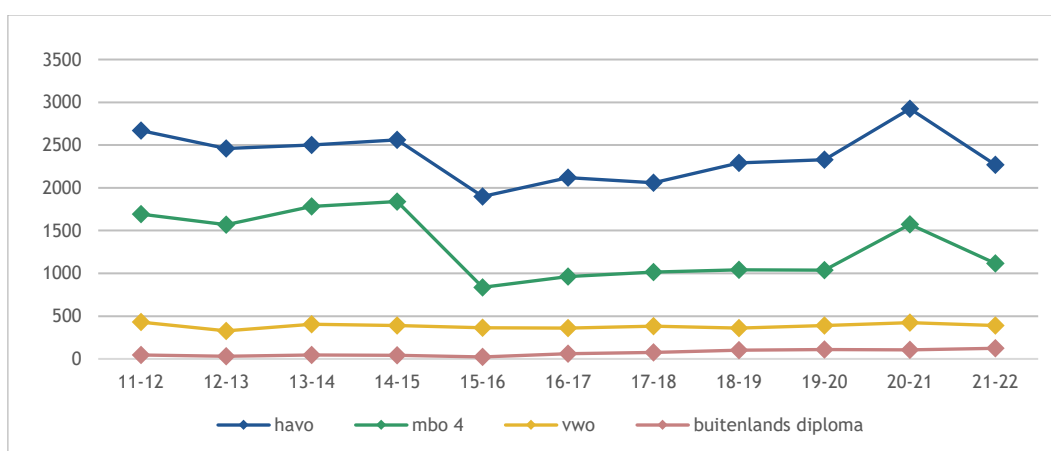

Figuur 6: Aandeel directe doorstroom van bachelor naar master geneeskunde (bron: CBS Microdata 2011-2020)
 Noot: de coronacohorten 2019-2020 en 2020-2021 worden aangeduid met een sterretje (*)

Hoewel het onderzoek van De Geneeskundestudent (zie [GS-A4-Onderzoeksrapport-Corona-DEFws.pdf](#) ([degeneeskundestudent.nl](#))) laat zien dat de wachttijd voor coschappen is opgelopen, lijken de gevolgen hiervan voor de duur in maanden waarin studenten hun master afronden vooralsnog mee te vallen. Ook wanneer rekening wordt gehouden met eventuele verschillen in de samenstelling van de studentenpopulatie of wanneer specifiek wordt gekeken naar verschillende subpopulaties binnen de groep geneeskundestudenten, dan zijn er nog geen eenduidige aanwijzingen voor een langere studieduur van de master. De langetermijneffecten van studievertraging moeten zich voor de huidige cohorten studenten echter nog uitkristalliseren.

Studievertraging en uitval lerarenopleidingen

De instroom in het coronajaar 2020-2021 kende voor vrijwel alle beschreven lerarenopleidingen een piek. Enkel de eerstegraads lerarenopleiding (hbo master, vooral deeltijd) had te maken met een beperkte dip in de instroom. Voor de voltijds pabo was de eenmalige toename van het aantal instromers zowel in absolute als relatieve zin het grootst. De piek in de instroom werd vooral gedreven door instromers vanuit het havo en mbo (zie figuur 7). In 2021-2022 is de pabo-instroom teruggekeerd naar de meer geleidelijke stijging van de studenteninstroom die ook eerder reeds zichtbaar was. De voltijds tweedegraads lerarenopleidingen lieten een eenmalige toename in 2020-2021 zien die vooral gedreven werd door vrouwen.

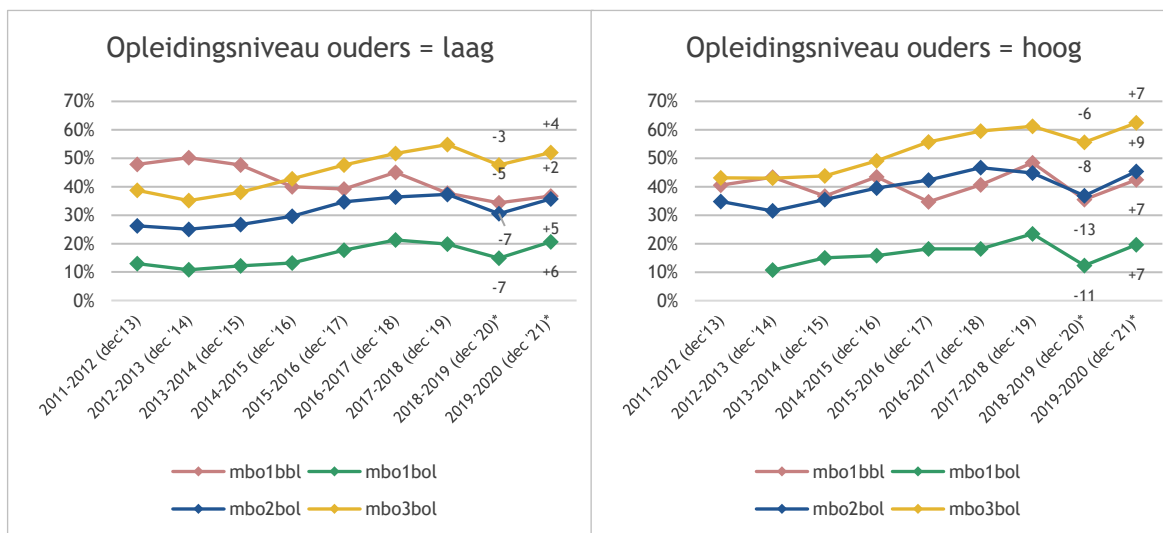

Figuur 7: Instroom eerste jaar lerarenopleiding basisonderwijs (pabo) naar vooropleiding (voltijd) (bron: CBS Microdata, eerstejaarscohorten 2011-2021)

De coronapandemie lijkt te hebben gezorgd voor een afname van het percentage studenten in de lerarenopleidingen dat na één jaar switcht of in het geheel uitvalt uit het ho. Met name bij de tweedegraads lerarenopleidingen is het percentage herinschrijvingen sterk gestegen in de twee coronajaren. De studie-uitval daalt voor de pabo en de tweedegraads opleidingen navenant, met uitzondering van de eerstegraads opleidingen (hbo master deeltijd en universitair voltijd) waar de uitval in het eerste coronajaar eenmalig licht steeg.

Aanpak jeugdwerkloosheid (mbo)

Door coronamaatregelen kwamen bepaalde sectoren volledig tot stilstand; andere sectoren kregen te maken met sterk terugvallende vraag. Het gevolg was plotselinge ongeëvenaarde economische krimp in deze sectoren. Voor schoolverlaters en afgestudeerden die de arbeidsmarkt in die periode wilden betreden, heeft dat de baankansen sterk aangetast. Daarbij zijn mbo'ers relatief harder geraakt dan afgestudeerden van het ho. Maar het is ook gebleken dat de baankansen redelijk snel zijn hersteld vanwege de krapte op de arbeidsmarkt en de hoogconjunctuur (zie [Een onverwacht valse start op de arbeidsmarkt \(seo.nl\)](#)).

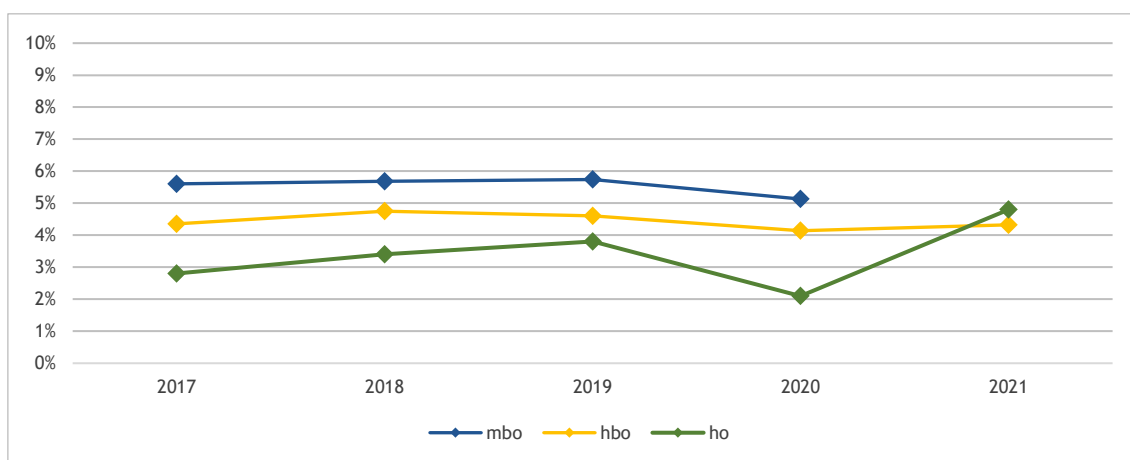

Figuur 8: Percentage met een substantiële baan één jaar na mbo naar niveau/leerweg en opleidingsniveau ouders (bron: CBS Microdata 2011-2019)
 Noot: de verandering van de coronacohorten ten opzichte van het cohort daarvoor in is procentpunten weergegeven

Als de baankansen van mbo'ers worden uitgesplitst naar achtergrondkenmerken, dan vallen enkele verschillen op. Het is lastig daar een eenduidig patroon voor specifieke groepen in te herkennen. Aan de ene kant is te zien dat mbo'ers met hoogopgeleide ouders (zie figuur 8) of een hoog huishoudinkomen meer last hebben gehad van een coronadip als we kijken naar een substantiële baan (minimaal 0,6 fte), maar aan de andere kant tonen de cijfers een gelijktijdige piek in het aandeel met een vast contract. Voor mbo'ers met laagopgeleide ouders of een laag huishoudinkomen is de dip kleiner en is geen piek in aandeel vast contract te zien. Als het aandeel werkend wordt beschouwd, dan is eerder het omgekeerde te zien, waarbij degenen met een laag huishoudinkomen of laagopgeleide ouders juist een iets scherpere daling vertonen. De groep met een laag huishoudinkomen lijkt ook vaker te hebben gekozen om door te studeren. De resultaten uitgesplitst naar migratieachtergrond sluiten aan bij deze bevindingen, maar de verschillen zijn voor wat betreft dit kenmerk over het algemeen minder duidelijk.

Personele uitvoering NPO

De inzet van de NPO-middelen heeft een weerslag op het aanstellen van onderwijzend en niet-onderwijzend personeel. De vacature-intensiteit in het mbo is fors gestegen in 2020 ten opzichte van de jaren ervoor. Ook het totaal aantal vacatures in het onderwijs is sinds 2021 duidelijk hoger dan voor de coronapandemie. Met name het aantal openstaande vacatures in het hbo is gestegen het afgelopen jaar. Het ziekteverzuimpercentage in het ho is in 2021 weer toegenomen: ten opzichte van 2020 is sprake van meer dan een verdubbeling (zie figuur 9). Verder zien we in het mbo een lichte daling in het aandeel uitstroom vergeleken met 2019. In welke mate de onvervulde vacatures, het ziekteverzuim en de personeelstekorten de uitvoering van het NPO in de weg staan, is nog onduidelijk. Daarvoor moet op instellingsniveau nader worden gekeken naar de personeelsontwikkeling en de moeite die het onderwijsinstellingen kost vacatures te vervullen na de beschikbaarheid van de NPO-middelen.

Figuur 9: Ziekteverzuimpercentage per sector naar jaren (bron: SOMMBO, Zestor (mbo, hbo) en CBS/TNO (ho) 2017-2021)

Noot: de cijfers voor alleen het wo zijn niet beschikbaar

Voorlopige conclusies

De resultaten van het tweede rapport Macromonitor NPO mbo-ho hebben laten zien dat er veel is veranderd voor studenten sinds de coronapandemie. Voor een deel lijken de waargenomen ontwikkelingen een tijdelijke schok te zijn geweest die snel weer is hersteld - met name als gevolg van versoepelingen van eerdere coronamaatregelen -, zoals blijkt uit de tijdelijke daling van de eerstejaarsuitval, de tijdelijk hogere instroom in lerarenopleidingen, de tijdelijke terugval in het aantal stages dat werd gelopen en de tijdelijk lagere baankansen onder schoolverlaters van het mbo. Voor een ander deel lijken de negatieve sociale gevolgen juist groter te zijn geworden naarmate de pandemie vorderde (minder binding met de opleiding en minder studiemotivatie). Voor definitieve conclusies is het echter nog te vroeg, omdat bijvoorbeeld uitval alsnog in latere studie jaren kan plaatsvinden en het studierendement voor cohorten van studenten die na de start van de coronapandemie het mbo en ho zijn ingestroomd, momenteel nog niet vast te stellen is. Het feit dat een geringe(re) studiemotivatie en binding met de opleiding samengaat met meer uitval en een lager studierendement als gevolg van studievertraging maakt dat hier in de nabije toekomst rekening mee moet worden gehouden. Het is in ieder geval zo dat onderwijsinstellingen vooral nog succesvol zijn gebleken in het beperken van studie-uitval en dus het behoud van studenten binnen het onderwijs.

Analyses naar achtergrondkenmerken laten zien dat sommige (groepen van) studenten (zoals degenen met een minder gunstige sociaaleconomische achtergrond) op bepaalde aspecten meer zijn geraakt door de geconstateerde ontwikkelingen dan andere (groepen van) studenten. Studenten met een lagere sociaaleconomische achtergrond kennen bijvoorbeeld een sterkere toename in studie-uitval op het hbo in 2020-2021 en ook de daling in het aandeel werkend voor schoolverlaters van het mbo was in het eerste coronajaar sterker voor mbo'ers van lagere sociaaleconomische afkomst. Specifieke aandacht geldt ook voor (de groep van) studenten met relatief lage se-cijfers die zijn ingestroomd in het mbo, hbo en wo. Zij vielen in de herstelperiode na corona relatief vaker uit.

Het feit dat een aantal ontwikkelingen, die al voor de coronapandemie gaande waren (denk aan de daling in de directe doorstroom van de bachelor naar de master geneeskunde) of weer snel herstelden door mogelijk andere oorzaken dan versoepelingen van coronamaatregelen (zoals de gunstige baankansen voor mbo'ers als gevolg van krapte op de arbeidsmarkt en de stijging van het aantal stageplekken door bijvoorbeeld de subsidieregeling praktijkervaring), toont des te meer aan dat het moeilijk (of misschien zelfs onmogelijk) is trends direct te koppelen aan corona(maatregelen) en de inzet van NPO-middelen. Hoewel er voor het eindrapport Macromonitor NPO mbo-ho gegevens over meer recente cohorten beschikbaar zullen komen, blijft voorzichtigheid dus geboden bij het trekken van vergaande en definitieve conclusies.

